

WYJĄTKOWY CZAS - ŚWIĘTA BOŻEGO NARODZENIA I JEGO TRADYCJE

Uroczystość Bożego Narodzenia wprowadzono do kalendarza świąt kościelnych w IV w. Od tego czasu chrześcijanie na całym świecie w różnorodny sposób spędzają ten wyjątkowy czas.

I chociaż w wielu krajach święto zatraciło swój religijny charakter, stając się dniami wolnymi od pracy, w Polsce wciąż zachowuje się tradycje, które ukształtowały się na przestrzeni wieków, łącząc zwyczaje pochodzące z czasów pogańskich z tymi wprowadzonymi przez Kościół.

Oto najważniejsze świąteczne rytuały:

Choinka - drzewo życia

Zwyczaj umieszczania choinki w domach pochodzi z czasów pogańskich, był rozpowszechniony wśród ludów germańskich, które wierzyły, że szpilki jodłowe chronią przed złymi duchami, piorunami i chorobami.

Najstarsze pisemne świadectwo o drzewku ozdobionym na Boże Narodzenie pochodzi z 1419 roku. Niemieccy piekarze z Fryburga ustawili choinkę w szpitalu Świętego Ducha, przybrali owocami, piernikami, orzechami i papierowymi ozdobami.

Od XVI w. zwyczaj rozpowszechnił się wśród cechów i miejskich stowarzyszeń, w szpitalach i domach starców.

Do Polski tradycję stawiania choinek przeniesiono w XVIII w. z Niemiec. Wcześniej, żeby uczcić Boże Narodzenie, w domu (nad drzwiami w sieni) wieszano podłaźniczkę, czyli choinkę z uciętym wierzchołkiem, przybraną jabłkami i orzechami, a w sadzie ustawiano snopy.

Wieczerza wigilijna

Tradycja wieczornej kolacji, zwanej Wigilią (łac. czuwanie), ustaliła się w VI wieku. Jest echem starochrześcijańskiej agapy czyli wspólnego spożywania posiłku w świątyniach. W Polsce zaczęto ją obchodzić już po przyjęciu chrześcijaństwa, jednak popularność zyskała dopiero w XVIII wieku, a powszechną tradycją stała się w XX wieku. Znakiem do rozpoczęcia wieczerzy jest pojawienie się na niebie pierwszej gwiazdki.

To nawiązanie do gwiazdy betlejemskiej. Polską tradycją jest umieszczenie pod białym obrusem siana, symbolizującego położenie Jezusa w żłobie. Ciągnięto z niego kiedyś słomki, im dłuższa, tym więcej pomyślności w nadchodzącym roku.

Na wigilijnym stole nie może zabraknąć dodatkowego nakrycia dla niezapowiedzianego gościa. To wyraz pamięci o bliskich, którzy są nieobecni, są daleko lub zmarli. W Polsce zwyczaj miejsca dla „przybysza” upowszechnił się w XIX wieku. Miał wymowę patriotyczną - dodatkowe nakrycie symbolicznie zarezerwowane było dla członka rodziny przebywającego na zesłaniu na Syberii.

Potrawy wigilijne

W polskiej tradycji na wigilijnym stole powinno być 12 postnych dań, reprezentujących wszystkie płody ziemi. Każdego należy spróbować, co ma zapewnić szczęście przez cały rok.

Najbardziej typowe potrawy to: barszcz z uszkami grzybowymi (w niektórych regionach

wymiennie z białym żurem, zupa grzybowa, owocową lub rybna), ryby przyrządzane na różne sposoby (tradycyjny karp smażony i w galarecie), kapusta z grochem, kapusta z grzybami, fasola suszonymi śliwkami, kluski z makiem i miodem, kompot z suszonych owoców. Na wschodzie Polski i w Ukrainie pierwszą potrawą jest kutia.

Dzielenie się opłatkiem

To najważniejszy moment polskiej wieczerzy wigilijnej. Zwyczaj wywodzi się ze starochrześcijańskiego obrzędu rozdawania chlebów praśnych. Pierwsze wzmianki pojawiły się pod koniec XVIII wieku. Początkowo dzielono się opłatkiem tylko w polskich dworach szlacheckich i bogatych domach mieszczańskich. W XIX wieku zwyczaj rozpowszechnił się na terenach, na których żyli Polacy. Dziś znany też Czechom, Słowakom, Ukraińcom, Litwinom, Białorusinom i Włochom.

Śpiewanie koled

Kolęda jako określenie pieśni bożonarodzeniowej pojawiła się w połowie XV wieku. Wcześniej używano nazw piosnka, rotuła. W liturgii Kościoła katolickiego można je śpiewać od pasterki do niedzieli po Święcie Trzech Króli (6 stycznia), jednak w polskiej tradycji dopuszcza się kolędowanie do Święta Matki Boskiej Gromnicznej (2 lutego). Według tradycji autorem pierwszej kolędy był święty Franciszek z Asyżu, zaśpiewano ją w nocy z 24 na 25 grudnia 1223 roku w szopce w Greccio. Najstarsza polska kolęda „Zdrow bądź, Królu anielski z 1424 roku została prawdopodobnie przetłumaczona z języka czeskiego. Dopiero 200 lat później zaczęły powstawać nasze własne kolędy i pastorałki, a ich autorami byli m. in. Piotr Skarga („W żłobie leży”) i Franciszek Karpiński („Bóg się rodzi”). Dziś możemy pochwalić się najbogatszym na świecie zbiorem pieśni bożonarodzeniowych !

Szopka

Tradycja sięga V wieku - wtedy przeniesiono żłóbek Jezusa z Betlejem do Rzymu i umieszczono w bazylice Matki Bożej Większej.

We Włoszech zwyczaj rozpowszechnił święty Franciszek, tworząc w grudniu 1223 roku szopkę w Greccio. Wykorzystał tutejszą grotę, ludzi i żywe zwierzęta. W Szwajcarii, Niemczech i Austrii modne są szopki grające, w Polsce - krakowskie, arcydzieła sztuki ludowej. Od 1937 roku z inicjatywy Jerzego Dobrzyckiego odbywa się co roku konkurs na najpiękniejszą szopkę krakowską.

Pasterka

Nazywana też północką - uroczysta msza odprawiana o północy w kościołach, upamiętniająca przybycie pasterzy, którzy jako pierwsi złożyli hołd nowonarodzonemu Jezusowi.

Pierwsze msze o północy 24 grudnia sprawowano w Betlejem i Jerozolimie. W Europie zwyczaj wprowadzono w V wieku, do Polski dotarł wraz z chrześcijaństwem. W Rzymie początkowo odprawiano tylko w bazylice Matki Bożej Większej.

Dawniej w polskiej tradycji w drodze na pasterkę odbywały się wyścigi bryczek i furmanek. Wierzono, że ten gospodarz, który pojawi się jako pierwszy w kościele, będzie w następnym roku cieszył się większymi zbiorami.